

NICOLE F. WATTS • Sandıkla Meydan Okumak

NICOLE F. WATTS San Francisco State University'de siyaset bilimi profesörü. Karşılaştırmalı siyaset, Ortadoğu politikaları ve sosyal hareketler dersleri veren Watts, etnopolitik ve ulusal hareketler, devlet-toplum ilişkileri, Kürtler üzerine çalışıyor. Özellikle Irak ve Türkiye Kürtleri üzerine yayımlanmış birçok makalesi bulunuyor.

Activists in Office. Kurdish Politics and Protest in Turkey

© 2010 University of Washington Press

İletişim Yayınları 1971 • Bugünün Kitapları 160

ISBN-13: 978-975-05-1447-0

© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2014, İstanbul

EDITÖR Kıvanç Koçak

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI 30 Mart 2014 yerel seçimleri öncesinde

BDP'nin seçim çalışmalarından bir kare

(Fotoğraf: Dicle Haber Ajansı)

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Oben Üçke

DİZİN Birhan Koçak

BASKI ve *CLT* Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

NICOLE F. WATTS

Sandıkla Meydan Okumak

Türkiye’de Kürtlerin
Siyasi Yolculuğu

*Activists in Office
Kurdish Politics and Protest in Turkey*

ÇEVİREN Bilgesu Sümer

Ali'ye...

Eylemlerinde serbest bir fail olarak emirler yağdıran devlet imajından uzaklaştığımız gibi direnişin, geleneksel rol olarak devletin dışarısında duran ve devletin taleplerini reddeden bir şey olarak ele alınmasını da sorgulamalıyız. Siyasi özneler ve direniş biçimleri, bütünüyle dışsal bir sosyal mekândan ziyade, devlet adını verdiğiniz örgütsel mınıtkada kurgulanmaktadır.

– Timothy Mitchell, “The Limits of the State”, 1991

Toplumsal hareketlerin devletten tamamen ayrı olduğu kavrayışı, aslında hakikati yansıtmamaktadır.

– David S. Meyer, Valerie Jenness ve Helen Ingram,
Routing the Opposition, 2005

Araştırmacılar siyasi rekabetin etkisini saptamak ve göstermek için rekabetin yokluğunda neler olabileceğini saptamak zorundadır.

– Edwin Amenta ve Michael P. Young,
“Making an Impact”, 1999

“Bir millet nedir” diye sormak yerine şu soruyu sormalıyız: Devletler arasında ve devlet bünyesinde siyasi ve kültürel form olarak milliyet nasıl kurumsallaşmaktadır? Pratik bir kategori, tanımlayıcı bir şema, bilişsel bir çerçeve olarak millet nasıl faaliyet gösterir? Bu kategorilerin devlet tarafından kullanılmasını ya da devlete karşı kullanılmasını neler daha etkili ya da etkisiz kılmaktadır?

– Rogers Brubaker, *Nationalism Reframed*, 1996

İçindekiler

Önsöz ve Teşekkürler	11
GİRİŞ	
<i>Öteki Direniş Yolları</i>	27
1 İLK GÜZERGÂHLAR	
<i>Kürtler Seçimler İçin Harekete Geçerken Koşullar</i>	55
2 YENİ KOLEKTİF MEYDAN OKUYUCULAR	
<i>Türkiye'nin İlk Kurdî Partisinin Kurumsal Yörüngesi</i>	85
3 SİSTEMİN OLANAKLARI/KAYNAKLARI	113
4 BASKININ KARAKTERİSTİKLERİ	
<i>Olanaklara/Kaynaklara Erişimi Kısıtlamak</i>	135
5 RAKİP HAKİKATLER ÜRETMEK	167
6 YENİ BİR KÜRT ÖZNESİ YARATMAK	189
SONUÇ	
<i>Bir Meydan Okuyucunun Etkisini Değerlendirmek</i>	213
KAYNAKÇA	233
DIZIN	247

Önsöz ve Teşekkürler

2006 yılının Eylül ayında, Erbil'in merkezinde bir düzine ziyaretçiyle birlikte kum rengi bir binanın önünde dikiliyordum. Erbil bir milyona yakın nüfusuyla karışık bir kentti. Irak'ın kuzeyindeki Kürdistan bölgesinin başkenti olmuştu. Biz fotoğraf çekiyorduk. Diğer bazı ziyaretçiler de kameralara poz veriyorlardı. Binanın çarpıcı bir çekiciliği yoktu ama ön cephesini süsleyen büyük pankartta Arapça, İngilizce ve Kürtçe "Kürdistan Ulusal Meclisi-Irak" yazıyordu. Binanın içiyse Kürt bayraklarıyla donatılmıştı. Kırmızı, beyaz ve yeşil şeritlerle ortasında sarı bir güneş olan bayraklar şehrin kendini uzaktan belli eden kalesinin üstünde de dalgalanıyor; dükkânların, müzelerin ve evlerin duvarlarını renklendiriyordu. Şehrin her yerinde Kürtçe konuşuluyordu. Kürtler şehirlerarası otoyollarda emniyeti sağlamak için kendi kontrol noktalarını kuruyor, kendi başbakanlarını seçiyor ve topraklarında hangi müteahhitlerin inşaat yapacağına karar veriyorlardı. Neredeyse yüzyıl süren bir çatışmadan sonra Irak'ın kuzeyindeki bu bölgenin Kürt sakinleri, ümitlerini kestikleri bir rüyayı, Kürdistan adını verdikleri bir hayali, kendini somut alametleriyle hissettiren bir şeye dönüştürüyorlardı.

Kürt ulusal projesinin Ortadoğu'da kısmen gerçekleşmiş ol-

masının kamçılıdığı karmaşa, korku ve umut, Kürt siyaseti hakkında araştırma yapanların ve kalem oynatanların konunun önemli olduğuna okuyucularını görece daha kolay ikna edebilmelerini sağladı. Irak ve Türkiye’deki Kürt sorununun Ortadoğu’da en uzun süren çatışmalardan birisi olduğu, yüzlerce hatta binlerce insanın yaşamına mal olduğu ve “Kürdistan sorunu”nun sadece Irak için değil Türkiye, İran ve bölgenin kalanında da istikrarı derinden bozduğu fikrine katılanlara artık daha sık rastlanabiliyor. Hatta 2007 yılının Ocak ayında “Kürt Tarihi” konu başlığı, Amerikan televizyonlarında yayınlanan yarışma programı Riziko’ya (*Jeopardy*) bile mevzubahis oldu. Kürtlere ait meselelerin, Amerikan popüler kültürünün ikon haline gelmiş bu yarışma programında sorulabilir olması, Kürtlerin profilinin –kendilerinden 20. yüzyılın ortalarından beri Ortadoğu’nun “unutulmuş insanları” olarak ara sıra bahsedilirlerken– çarpıcı bir biçimde nasıl değiştiğinin yaşayan bir betimlemesidir. Irak, Türkiye ve başka yerlerdeki Kürt ulusal hareketleri coğrafi, siyasi ve sosyal bölünmüşlüğe rağmen, kendi kaygılarını kendilerinden çok daha güçlü olan devletlerin de bir sorunu haline getirip tarihi Kürdistan’dan çok daha uzaktaki halkların da bir derdi yaptı.

Bu kitap, Kürt aktivistlerin kendilerini nasıl önemli kıldıkları, isteksiz ve sıklıkla baskıcı davranan devletlere fikirlerini ve gündemlerini nasıl tesir ettirdikleri hakkındadır. Irak’ta ve Türkiye ile İran’da da bunu bir açıdan silah zoruyla yaptılar. Ama bazı aktivistler şiddete başvurmeyen protesto ve ikna araçlarını kullanmayı tercih ettiler. Ben, alışlageldik siyasal angajman usulünün ne olduğuna dair her zaman fikir birlikteliğinin olmadığı ve hatta sıkça usulün ve kuralların bozulduğu sert bir siyasal zeminde oynanan oyunun temel kurallarını (Migdal 2001, s. 63-64) değiştirmek için seçim siyasetini ve devletin kurumlarını kullanan Türkiye’deki ve Türkiye’den Kürt aktivistleri üzerine odaklanıyorum. Türkiye’nin çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu ve güneydoğudaki bölgesindeki kentlilerinden en büyüğü Diyarbakır’da hangi desen ve boyutta olursa olsun Kürt bayrağı asmak otoriteler tarafından ayrılıkçı terörün

bir işareti olarak görülüyor. Sınırın hemen ardındaki Erbil'deki Kürt soydaşlarının yaptığı şekilde bir hükümet binasına bayrak asmış olmak, Diyarbakır'da anında baskıcı yaptırımlara neden olurdu. Bu kitabın belgelediği gibi, Kürt ulusunun varlığının ifade edilmesine konulmuş bu gibi resmî yasaklar, en merkezî ve en resmî siyasi mekânların Kürt aktivizminin ve mücadelesinin açıkça vuku bulduğu alanlara dönüşmesine yine de engel olamadı. Bu çalışma bunun nasıl ve neden oluştuğunu incelerken bir yandan da radikal ve hatta devrimci talepleri gerçekleştirmek için devletin inşa ettiği meşru çerçeveleri kullanmaya çalışmanın getirdiği olanak ve kısıtlamalara bakıyor.

Kürtler, Kürtlük ve Türkiye'de Kürt sorunu

Bu kitap Türkiye'deki Kürtler hakkında genel bilgiler vermek için yazılmadı. Fakat giriş olarak bazı noktalara değinmek faydalı olabilir. Etnik Türklerden sonra Kürtler Türkiye'deki en büyük etnik gruptur. Nüfusun % 15 ila 20'sini oluştururlar, başka bir deyişle 72 milyon olan toplam nüfusun yaklaşık 11 ila 14 milyonu Kürt'tür (2008 yılı için; bkz. örn. Mutlu 1996; Barkey ve Fuller 1998, s. 62; Bozarıslan 2008). Türk yetkililer 1965 nüfus sayımından sonra etnisite ve anadile dair verileri yayımlamayı durdurdular. Bu yüzden, toplam Kürt nüfusuna dair değerlendirmeler hesaplama yöntemlerine ve siyasi kanaate bağlı olduğu için oldukça değişkenlik gösteriyor. 1990'ların sonuna doğru, Türkiye'nin Kürt nüfusunun yarısı kadarı, ülkenin çok değerli su kaynaklarına sahip güneydoğu kısımlarında ve Irak, İran ve Suriye ile stratejik öneme sahip sınırlarla çevrili bir bölgede yaşamaktaydı. Kürtler güneydoğudaki on üç ilde (Ağrı, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, İğdir, Mardin, Muş, Şırnak, Siirt, Tunceli, Van) nüfusun çoğunluğunu (% 55 ila 90 arasında) oluşturuyor (Mutlu 1996, s. 526-27). Sekiz ilde de önemli bir azınlığa sahipler (nüfusun %15'i ila 50'si kadar). Ortadoğu'daki Kürtlerin yarısı Türkiye'de yaşıyor. Kürtlerin kontrol ettiği Irak'ın kuzeyinde (Irak Kürdistanı olarak da bilinir) 4 ila 5 milyon Kürt var. Bu rakam İran'da 8 milyonken,

Suriye’de 2 milyondur. Asya ve Avrupa’da da 2 milyon kadar Kürt yaşamaktadır.

Dış kaynaklı yetkililer, gözlemciler ve yazarlar yüzyıllar boyunca Kürtlerin yaşadığı alanlardan, esnek sınırlara sahip bir bölgenin bir parçası olarak Kürdistan diye bahsettiler. Bugün kullanıldığı gibi, bu alan şimdiki Türkiye’nin güneydoğusuna, Irak’ın kuzeyine, İran’ın batısına ve Suriye’nin de en kuzey ucuna denk geliyor. Fakat bu coğrafyada hiçbir zaman bağımsız bir Kürt devleti kurulmadı. Sadece son yüzyılda bu bölgedeki insanlar bu terimi kullanmaya başladı ve kendilerine Kürt demeye başladılar (bkz. örn. Özoğlu 2004). Bugün bile Kürdistan farklı insanlar için değişik anlamlar ifade edebilir. Kürtler gibi Kürt olmayanlar da özellikle anadil gibi (insanların tercihlerinin dışında kalan türden) karakteristikleri Kürtlüğü tanımlamak için sıkça kullanılmaktadır. Türkiye’de etnisite üzerine yapılmış önemli bir çalışmada esas olarak dil ve mezhebin (Sünni Kürtlerin çoğunluğu Şafidir, buna karşın Sünni Türklerin çoğunluğu Hanefidir), daha az oranda da evlilik, müzik, epik şarkılar ve dansın, Sünni Kürtlerin kendilerini Türklerden ayırmak için kullandıkları karakteristikler olduğu sıralanmıştır (Andrews 1989, s. 112-13).

Her ne kadar bu gibi imlemeler Türkiye’deki Kürtlerin kendilerini Türklerden ve diğer gruplardan nasıl ayırt ettiklerini – ve nasıl farklı görüldüklerini– betimlese de, Fredrick Barth’ın (1969, s. 15) “kültürel bagaj” olarak adlandırdığı durumu çok fazla aydınlatmıyor. Ayrıca Türkiye’de bugün yaşandığı şekliyle Kürt kimliğinin karmaşıklığını gözden kaçıran ya da yanına uğramayan yekpare bir Kürtlük portresi öneriyor. Türkiye’de Kürtler hiçbir zaman birleşik bir grup ya da bütünlüklü bir siyasal varlık olarak hareket etmediler. Kendini Kürt olarak tanımlayan birçok insan Kürtçe konuşmuyor ve ne kadar esnek tanımlanırsa tanımlansın bölgesel “Kürdistan” dışında yaşıyor.

Kürtler kültürel olarak da çok çeşitlidir. Dilbilimsel açıdan, tek bir Kürt dili yoktur ama iki ana dil grubu (Kurmanci ve Sorani) ve iki farklı lehçe vardır (Zazaki ve Gorani). Türkiye’de Kürtlerin çoğunluğu Kurmanci konuşur fakat Bingöl ve

Elazığ'ın bazı kısımları gibi, Dersim/Tunceli bölgesinden küçük ama siyaseten etkili bir kısım da Zazaki konuşur. Bir Kürtçe diyalekti konuşanın diğer diyalektleri anlaması kolay değildir. Kürtlerin çoğu (birçok Türk gibi) Sünni Müslüman'dır ama muhtemelen %30 kadarı da, bir heterodoks Müslüman azınlık olan Alevi inancının mensuplarıdır (Andrews 1989, s. 116). Bazı yerlerde ve anlarda, bu gibi mezhepsel farklılıklar etnik kimlikten daha fazla önem kazanabilir (bkz. örn. Massicard 2005b). Kürtlerin, İslâmî mistisizm pratikleri uygulayan Sufi tarikatlarına katılımlarıyla dinî hüviyetleri daha da çeşitlenmiştir. Son olarak, bazı Kürtlerin farklı aşiretlere olan bağlılıkları şahsi ve kolektif çıkarılara farklı görüşlere ve algılara sebebiyet vermiştir.¹ Bunun gibi coğrafi, dinî, dilbilimsel, aşiretsel ve sınıf farklılıkları, herhangi bir tarihsel anda belli bir "Kürt" perspektifine ya da daha özel olarak Kürt tarzı bir siyasete işaret etmenin imkânsız olduğu anlamına gelir.

Meydan okumanın bağlamı

Birçok "etnik" çatışma gibi, Türk otoriteler ve meydan okuyan Kürtler (*Kurdish challengers*) arasındaki çekişme aslında etnisite hakkında değil. Türkler ve Kürtlerin bir düşmanlık tarihi ya da aralarında toplumsal bir çatışma geçmişi yok. Hatta devletle Kürt isyancılar arasındaki savaşın en yoğun yaşandığı 1990'ların başında dahi Türkler ve Kürtler arasındaki sivil halka yansıyan saldırılar görece nadirdi (ama duyulmamış değildi). Kürt kimliğinin kolektif ifadesinin Türk otoriteler tarafından bastırılma çabaları etnik bir zemine dayanmaktan çok Kürt aktivizminin nihayetinde Kürtlerin bölgesel özerkliğine, değerli kaynakların (özellikle su) yitirilmesine ve zamanla toprak kaybı-

1 Kürtler uzun süre "aşiretsel" bir yapıya sahip olarak betimlendi ki, bu karakteristik bir yandan da yıllarca Kürt ulusal hareketinin oluşumunda engel olarak görüldü. Birçok Kürt'ün yerleşik ve göçebe aşiretlere mensup olduğu ve birbiriyle rekabet içerisinde olup bazen savaştıkları doğrudur. Her şeye rağmen, güneydoğu illerindeki birçok Kürt herhangi bir aşiret mensubu değildir. Aşiretler Kürtlerin devlete karşı siyaseten ihtilafını geliştirmekte de bazen önemli roller oynamıştır.

na yol açabileceği korkusuna dayanmaktadır. Bu çeşit pragmatik ve stratejik kaygılarla beraber bir grup Türk milliyetçisi yapı da, Kürt toplumunu bir bütün olarak modernleşmeye, laikleşmeye ve merkezî devletin güçlenmesine engel olarak gördü. 1920'ler ve 1930'larda geliştirilen birçok reformist prensip seti ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu miti olan Kemalizm, Kürtlerin kültürel ve siyasi ifadelerine pek katlanamadı yahut hiç tahammül edemedi. Her ne kadar 1950'lere ve 1960'lara kadar Kürt ihtilafının doğasına dair erken algıların birçoğu sönmüş olsa da otoriteler, Kürtleri bireyler olarak değil de potansiyel olarak ülkenin toprak bütünlüğünü tehlikeye atan ve ciddi güvenlik riskleri ortaya çıkaran bir topluluk şeklinde görmeye devam ettiler. Bunun nedeni hem devlet içinde güvenlik eksenli politika belirlemenin baskın olması hem de ülke dışındaki ve içindeki Kürt etnopolitikasının giderek artan etkisidir. 1991 yılından sonra gerek Irak'ın kuzeyinde Kürtlerin geliştirmekte olduğu özerklik nedeniyle gerek eski Yugoslavya gibi ülkelerdeki iç savaş ve siyasi ayrışmalardan dolayı popüler ve resmî endişe daha da arttı.

Türk otoriteleri, Kürtlerin kolektif olarak harekete geçmeleri ve devlete sadık kalmaları için çeşitli stratejiler deneyip kullandı. Bu stratejiler döneme bağlı olarak değişiklik gösterdi ama yine de bazı kaba genellemeler yapılabilir. “Olanak yaratma” stratejileri etnik Kürtleri kişisel gelişimleri için eşit imkânlar sağlayarak entegre etmeyi hedefledi. Otoriteler Türkiye’de vatandaş statüsüne sahip Kürtlere karşı salt Kürt oldukları için hukuki ayrımcılık uygulamadı; ülkenin bütün Müslüman vatandaşları gibi Kürtlerin de oy verme, seçilme, yüksek konumlara gelme ve ekonomik-sosyal hayata tamamen katılma hakları vardır. Bu gibi imkânlar, etnisiteden bağımsız olarak, Türkiye’deki Kurdi² tezlerin önemli önkoşullarıydı ve birçok Kürdü

2 Watts, “pro-Kurdish” ifadesini kullanmaktadır. Yazarın, kitap boyunca sıkça kullandığı bu ifadeyle anlatmaya çalıştıkları –kendi araştırmalarından da bildiğim gibi– kelimesi kelimesine “Kürt yanlısı” gibi bir çeviriyle anlamlı hale gelmiyor. Dolayısıyla –yazarın da onayıyla– çeviride Kürt aktivistlerinin kendi faaliyetlerini tanımlamak için kullandıkları “Kurdi” sözcüğünü tercih ettim. Benzer şekilde “Kurdevari” ya da “Kurdîstani” sözcükleri de aktivistler tarafın-

siyasal sisteme, farklı birçok siyasal partiye entegre etmek için kritik rol oynadı.

Otoriteler aynı zamanda “sosyal inşa” stratejileri kullanarak da farklı bir kimlik olarak Kürt kimliği algısının vurgulanmaması ve hatta silinmesi için çalıştılar. Çok yakın bir zamana kadar Kürtlerin Türk siyasal ve entelektüel yaşamına tam katılımı, Türk kültürel-siyasi normlarını kendilerine uyarlamaları ve Türk milliyetçiliğinin etnisiteye dayanan halini açıkça kabul etmelerine bağlıydı (bkz. örn. Yeğen 2004, 2007). Yasal reformlar ve etnik çeşitliliğe dair kamusal söylemin giderek artmasına rağmen, 2008 yılı gibi geç bir tarihe kadar Kürt dilini üniversitelerde veya kamuya ait okullarda öğretmeye izin verilmiyordu. Ancak 2009 yılının başında bazı pilot üniversiteler ilk defa Kürt edebiyatı ya da tarihini öğretmeye başlayabildiklerini duyurdular. Ülkenin sakinlerinin kimliğine dair resmî ve yarı-resmî anlatılar hâlâ ülkenin nüfusunun kökenlerinin “Türki” olduğunu vurguluyor ve Türkiye vatandaşlığını homojen bir Türklük üzerinden tanımlıyor. İlaveten, fiziksel mekânı ve tarihsel hafızayı saf Türk ve Türkçe olarak yeniden inşa etme çabaları yıllarca devam etti. Bu çabalar Ermeni, Rum Hıristiyan, Alevi Müslüman ve Kürtleri ya hiç tanımadı ya da onlardan çok az bahsetti (bkz. örn. Öktem 2004, 2008). Örneğin, 1960 askerî darbesinden sonra binlerce yerin Kürtçe isimleri Türkçe olarak değiştirildi. Onlarca araştırma Kürtlerin aslında Türk olduğunu ve Kürtçenin başka bir dil olarak var olmadığını “kanıtlamak” peşinde güya bilimsel yöntemi kullandı. Türk hükümeti ancak 2005 yılına gelindiğinde bilimsel (Latince) adlarında Kürt ve Ermeni referansı olan bir grup hayvan türünün bilimsel isimlerinin kullanılmasına başlanacağını duyurdu.

Bu tekniklerin başarısız olduğu yerlerde, Türk otoriteleri bu normlara meydan okuyanlara ve reform yanlılarına veya devlete karşı harekete geçmeye çalışanlara karşı baskıcı stratejiler uyguladı. Bu baskıcı mekanizmalar ilerleyen sayfalarda da-

dan bu tanımlama için kullanılmaktadır fakat çevirinin bütünlüğü için ben sadece “Kurdi”yi tercih edeceğim. Yazarın, kavramla ilgili kendi açıklaması için ayrıca bkz. s. 38, dipnot 3. – ç.n.

ha detaylı olarak tartışılmaktadır. Yine de 1980 yılında rejimin dönüşmesinden sonra devlet politikasında daha çok zor kullanılmaya başlandığını söylemek yeterli olacaktır ki, özellikle o vakitlerde Türkiye'nin güneydoğusunun büyük kısmı ve oradaki Kürt yerleşimleri süre giden bir "olağanüstü hal" altında yaşamaya başladılar (Agamben 2000). İlk kez 1973-1976 yılları arasında kullanılan ve 1982'den sonra tekrar kurulan Devlet Güvenlik Mahkemeleri, Kürt muhalifleri –çoğunu düşünce suçundan– yargılayıp, anlaşıldığı kadarıyla rutin biçimde ve gerekli süreçleri yürütmeden suçlu buldular. Binlerce insan 1980'ler ve 1990'larda "düşünce suçundan" hapse atıldı. 1980 ve 2002 yılları arasında güneydoğu illeri bir çeşit sıkıyönetim altındaydı ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yaklaşık üçte biri bu bölgede konuşlanmıştı. Partiya Karkerên Kurdistan (PKK ya da Kürdistan İşçi Partisi) karşısında yürütülen savaşta yaklaşık 3.000 köy yok edildi ve 1 milyondan fazla insan evlerinden edildi. 1980'den sonra, siyasi mahkûmlara, özellikle de Kürt aktivistlere işkence yapmak sistematik hale geldi (bkz. örn. Dorronsoro 2008; İHD 2002).

Araştırma yöntemi

Türkiye'de Kürt sorunu uzun bir süre tabu olmaya devam etti. Kürt ulusal aktivizmini araştırma konusunda ampirik veri eksikliği hâlâ derinliğini koruyor. Yukarıda belirtildiği gibi istatistik ve anket verileri tamamlanmamış; örneğin Türkiye'de kaç Kürt olduğuna ya da kendini Kürt gören kaç insan olduğuna dair hâlâ somut bir veri mevcut değil. Yine de Kürtler ve Kürdi aktivizme dair yayımlanmış ya da yayımlanmamış bilgi hali hazırda bulunmaktadır. Her ne kadar araştırmam, başlarda güneydoğudaki Kürt bölgesinde herhangi ciddi bir çalışma yapmamı tamamen imkânsız kılan yasal ve pratik engellerle kısıtlanmış olsa da, 1999 yılından sonra oralara gitmek ve araştırmamı istediğim gibi yapmak konusunda genel olarak özgürdüm.

Araştırmama çeşitli türden birincil ve ikincil kaynakları dahil etmeye çalıştım. Bu kaynakları on iki yıllık bir süreçte Tür-

kiye'de birden çok yerden olduğu kadar ABD ve Avrupa'da da topladım. Yazılı ve birincil kaynakların arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tartışma tutanakları; Türkiye'den ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden mahkeme dosyaları; Türkçe ve İngilizce basılan gazeteler ve süreli yayınlar; siyasi parti programları; farklı siyasi ve öğrenci örgütlerinin bastığı bültenler; Türk devletinin yaptığı anketler ve nüfus sayımları ile bastıkları raporlar; konuşmalar ve beyanlar; seçim sonuçları, mali raporlar ve yargıya dair istatistikler; insan hakları raporları; belediye belgeleri ve faaliyet raporları ile şahsi anılar var. Bunları Milli Kütüphane, Meclis Kütüphanesi ve Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK, eski adıyla Devlet İstatistik Enstitüsü-DİE) Ankara'daki kütüphanesinden; İnsan Hakları Derneği'nin (İHD) Ankara ve Diyarbakır şubelerinden; Londra'daki Kürt İnsan Hakları Projesi'nden; Paris Kürt Enstitüsü'nden; parti ofislerinden ve belediyelerden; kütüphaneler arası ödünç alarak; internet üzerinden ve kişilerden edindim. Bu kurum ve örgütlerdeki idareciler ve çalışanlar çok yardımcı oldular, onlara müteşekkirim.

Araştırma boyunca bu yazılı kaynakları çeşitli insanlarla yaptığım derinlemesine mülakatlarla destekledim. Eski ve halen görevde olan Kürt belediye başkanları, milletvekilleri, parti başkanları ve aktivistler; incelenen olaylarla ilgisi olan Türk siyasetçiler; insan hakları örgütlerinin bazı üyeleri ve başkanları; Avrupa ve ABD tabanlı Kürt örgütlerinin üyeleri ve yöneticileriyle görüştüm. Mülakatların birçoğunu bizzat kendim Türkçe yaptım. Tüm görüşmeler, yüz yüze (genelde evde ya da ofiste) gerçekleşti; genel olarak iki-üç saat kadar sürdü. Bu mülakatları öncelikli olarak mevcut yazılı belgelerden cevabını bulamadığımı hissettiğim noktaları açıklığa kavuşturmak için, bu olaylara karışmış insanların başlarından geçenleri ve bu olaylardaki rollerini nasıl algıladıklarını öğrenmek için, haklarında yazmakta olduğum insanların biyografilerine dair bilgi edinmek için ve başka yerden ulaşılamayan belgelere erişmek için yaptım. Festivallere, parti kongrelerine ve toplantılarına da katıldım. Olayları gözlemek ve insanlar-

la gündelik olayları konuşmak için ofisleri ziyaret ettim. Ayrıca analizimde, özellikle hareketin kurmayları ve gzlemcileriyle kurduğum arkadaşlıklardan ve gayri resmî sohbetlerden oldukça yararlandım.

Proje iki ana safhada tamamlandı. İlk safha, 1994 yılından 1999 yılına kadar, Washington niversitesi'nde sürdürmekte olduğum lisansüstü eğitim öncesi ve sırasında gelişti. Bu zaman içerisinde birkaç dönem Türkiye'ye, genelde Ankara'ya gelip 2 ila 6 ay arası kalma imknım oldu. Ayrıca Washington DC, Paris ve Londra'ya da birkaç kez kısa seyahatler düzenledim. Bu safhada yaptığım işler çalışmanın temelini oluşturdu ve bu kitap için yaptığım ilk arka plan araştırmasının bir kısmını sağladı. Projenin ikinci safhası daha önceden yaptığım araştırmaları yeniden düşünmeye ve yeniden araştırmaya başlamamla, Türkiye'ye kısa ama daha sık seyahat etmeye başladığım 2002 yılından sonra devam etti. Bu süreçte yaptığım birçok seyahatte Diyarbakır'a ve güneydoğunun başka kısımlarına gittim. Bununla birlikte Ankara, İstanbul ve diğer şehirlerde de kısa sreler dahi olsa da bulundum.

Çalışmanın sınırları

Çalışmamı yürütürken sahaya bir girip bir ıkınam bu çalışmanın hem zayıf hem de güçlü tarafı oldu. Bu kitap derinlemesine katılımcı gözlem yoluyla ya da hareketin ve mensuplarının arasında gönüllü olarak uzun yıllar geçirilerek hazırlanmadı (böyle bir kitap yazmasını umduğum arkadaşlarım var). Bu kitap daha çok, hâlâ tuhaf bir şekilde "saha araştırması" olarak adlandırılan faaliyetle gayet tutarlı bir şekilde cebelleşen birinin belli bir soru kümesinin peşinde koşarak yaptığı uzunca bir incelemenin sonucudur. Hem harekete tam olarak erişemediğimden hem de "znesel konum" olarak Amerikalı bir akademisyen olmamdan dolayı bu yöntemin bariz sınırları vardı. Bu çalışmanın, hareketin "perdesinin arkasında" olup bitene, hareketin içindeki toplumsal cinsiyet veya sosyoekonomik dinamiklerine ya da farklı Kurdi örgütlenmeler ve

kişiler arasındaki ilişkilere ciddi anlamda değinemediğinin gayet farkındayım. Tek diyebileceğim, bunun ilgisizlikten kaynaklanmadığıdır.

Diğer yandan hareketten görece uzak olmam ve uzunca bir süre düzenli olarak gidip gelmem, bana kuşatma altındaki bir harekete dair travmalarımı sağaltmam için gereken alanı, uzaklık ve zamanla birlikte gelen karşılaştırabilme perspektifini sağladı. Tüm bunlar beni niyetler yerine kamusal alanda gerçekten neyin denildiğine ve yapıldığına odaklanmaya; görece geniş bir zaman dilimi ve coğrafi mekân üzerinden aktivizmi incelemeye; yazılı belgelerden (özellikle gazetelerden ve anılardan) elimden geldiğince istifade etmeye; Türkiye’de (ve ötesinde) fikirleri ve öngörülerini bu kitaba işlemiş olan geniş bir arkadaş ve kaynak ağı geliştirmeye ve devam ettirmeye; sonunda da hem uzmanların yararlanabileceği hem de toplumsal hareketler, etnopolitik aktivizm, Türkiye ve Kürtler üzerine genel olarak ilgi duyanların kavrayabileceği bir kitap yazmaya zorladı. Umuyorum ki, sonuç olarak, bu çabaya değecektir.

Türkiye’deki Kurdî hareket birçok aktör ve örgütten oluşmaktadır. Bu kitabın odağı bu aktörlerden bir kısmını oluşturan bir alt kümedir: Kurdî siyasal partiler. Türkiye’de 1990’lı yıllar ve 2000’li yılların başları boyunca Kürtlerin kültürel ve siyasal haklarını edinmesi için genellikle Kurdî siyasi partilerle etkileşim içinde çalışan sivil toplum örgütleri, medya ve diğer önemli gruplara çok az yer veriyorum. Bu kitap genel olarak etnik Kürtlerin siyasete katılımı hakkında değil, Kürtlere ve güneydoğunun idaresine yönelik resmî politikaya kolektif bir kamusal meydan okumak için sistem içindeki yerlerini kullanmaya çalışan görece ufak bir aktivist-siyasetçi gruba dair. Belli bir gelenekten gelen siyasi partilere yönelmiş olmam bu aktörlerin görece daha önemli olduğunu ifade etmek için değil, sadece basit bir açıdan benim konu tercihimini yansıtmakta. Son olarak, bu kitabın Türkiye’deki Kurdî siyasal partilerin tarihini geniş kapsamlı yazma iddiası yoktur; bu tarz kaynaklar için Ölmez (1995) ve Demir (2005) tarafından gazeteci kitapları tarzında kaleme alınan tarih yazımı örneklerine bakabilirsiniz.